

Уманець О. В.

Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого,

кандидат мистецтвознавства, доцент,

доцент кафедри культурології

ORCID ID: 0000-0002-2762-9293

ФАУСТІАНСЬКА ТЕМАТИКА ЯК ВТІЛЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ

Потужність різноспрямованих векторів відродження національних духовних джерел і глобалізації, на перетині яких формується специфіка культурного простору сучасної України, актуалізує питання щодо алгоритмів збереження культурної пам'яті та шляхів національного інтерпретування – адаптації духовного досвіду європейської спільноти, його концентрованих

символів, зокрема вічних образів і сюжетів. Один із них – фаустіанська тематика, багатовіковий онтос і численність версій якої демонструють актуалізацію в різних історико-культурних контекстах атрибутивних проблем духовного буття людини, закарбованих у змістоутворюючих концептах вічної теми (знання, віри, кохання – жіночого начала, самоствердження). Специфіка української фаустіани детермінована як відносно пізнім її опануванням, так і входженням її в національну культуру в статусі первинно цілісного символу культурної пам'яті, кожний із концептів якого необхідно пов'язаний із іншим та демонструє здатність до адаптування в аксіологічних вимірах національної культури. Запрограмована концептуальна множинність фаустіани, її аксіологічна багатовимірність на рівні художнього мислення стає чинником редукування образного поля та сюжетно-фабульної лінії, на перцептуальному рівні передбачає суб'єктивізацію осмислення її проблематизуючих концептів.

Одна із перших національних версій вічної теми, балада «Твардовський» П. Гулака-Артемівського є художньою відповіддю на такі нагальні проблеми національного культурного поступу, як необхідність консолідації нації на основні пізнання інтелігенцією її духовного, зокрема фольклорного спадку, та інтенсифікація діалогу з європейською культурою. Вирізняючись редукованістю тематики, дискретністю сюжетики (вилучення концепту знання, опосередковане втілення мотиву угоди з дияволом), репрезентацією героя як пасіонарія, співвіднесеного із козацько-авантюрним типом особистості (відповідно до аксіологічного прогностичного потенціалу фаустіани та шляхів національної ідентифікації), хронотопічною двоїстістю (розгортання подій у світі «чудес» і реальності, що сягало ментально значущого для української спільноти пантеїзму), твір демонстрував тенденцією стилістичного «зниження» та сміхової інтерпретації концептів фаустіани (кохання, віри, перевертневості). При певному нівелюванні атрибутивної для фаустіани високої аксіологічної напруги це наближувало її української до народних джерел культури, традицій національної адаптації європейських художніх мейнстримів (актуалізація «низьких» жанрів класицизму, травестійно-бурлескна інтерпретація усталених в європейському художньому просторі образів, символів, тем), закладених І. П. Котляревським.

Співвіднесеність фаустіани із пам'яттю, духовним досвідом європейської культури як цілісності й актуалізацію концептів віри та кохання складають основу інтерпретації вічної теми у повісті Н. Королевої «1313». При редукованому втіленні (відсутність мотивів угоди з дияволом, продажу душі, інфернального забарвлення образу Мефістофеля тощо), особливості моди-

фікації теми зумовлюють насиченість твору знаками – посиланнями та алюзіями із просторами Античності, сакральної культури (що виявляються в іменах героїв, семантично неоднозначному лейтмотиві дзвонів, семантиці рослин), культури Середньовіччя (драматургічна та змістовна значущість мотивів див, видінь), Ренесансу (піднесення героєм своєї унікальності, відповідне до статусу титанічної особистості як аксіологічного центру світоглядної парадигми Відродження), Нового (прагнення героя набути наукового, експериментально підтвердженого, практично значущого знання), романтизму (мотив двійництва) та Новітнього часу (декларативна іррелігійність героя). Історико-культурну плюралістичність повісті «1313» підкреслює збереження аксіологічної прогностичності маргінального образу героя, спрямованого на долання ціннісних меж епохи та передбачення ціннісних орієнтирів майбутнього, співзвучне радикальним ціннісним зрушенням в картині світу поч. XX ст. і всеохоплюючому зневір'ї людини на межі Новітнього часу.

У ціннісних вимірах культури СРСР нечисленні втілення фаустаїнської тематики демонструють потужний адаптаційний потенціал вічної теми щодо вбудування в різні ціннісні контексти. Так, концептуальним центром п'єси О. Левади «Фауст і смерть» стає опозиційне зіткнення наукових, раціональних, релігійних і духовних світоглядних настанов, емоційно-почуттєвого модусу осягнення світу, зокрема й на рівні художньої рефлексії. Позичування образу Фауста як одвічного символу нескінченних аксіологічних шукань людини та наявність у творі масштабного символічного шару, збереження атрибутивних для фаустіани сюжетного мотиву (угоди з дияволом) і концепту знання як рушія самовизначення особистості, з одного боку, зумовлює зв'язок інтерпретації вічної теми О. Левадою з її первинними джерелами та позиціонування як концентрованого символу культурної пам'яті людства. З іншого боку, наявною є й тенденція переосмислення в історико-культурній синхронії та діахронії ціннісного «каркасу» фаустіани – негативного забарвлення концепту віри та декларування безумовної значущості соціального начала, жертви особистості своїм життям заради наукового прориву, цінностей майбутнього та водночас проблематизації етичного сенсу безмежного знання.

Історико-культурну детермінованість модифікації концептів фаустіани та їх співвідношення, осмислення теми загалом як символу культурної пам'яті, цілісного багатокомпонентного культурного коду демонструє поема І. Муратова «Спокуса». Це відбиває анонімність носіїв її концептів, множинність негативного образу (аналога образу Мефістофеля), актуалізація концепту

самоствердження як відображення проблематизації співвідношення суспільно-колективного й особистісного векторів самореалізації Людини. Інтерпретація фаустіани І. Муратовим, безпосередньо пов'язана з національними традиціями модифікування теми – вилученням концепту знання, зв'язком із цариною народної сміхової культури, зберігає зв'язок із європейським модусом теми, зокрема її аксіологічно прогностичністю в силу декларування значимості особистісного вектору самоствердження Людини ХХІ ст. і збереження проблеми національної культурної пам'яті, відповідних до актуалізованих у духовному просторі сучасної України тенденцій інтенсивного переосмислення та модернізації аксіологічних настанов, моральних, духовних пріоритетів.

Література

1. Стасевська О. А., Уманець О. В. Модернізація морально-ціннісних пріоритетів за умов соціокультурної трансформації сучасного українського суспільства / О. А. Стасевська, О. В. Уманець // Філософія в сучасному світі : Матеріали міського науково-практичного семінару, 17–18 листопада 2017 р. – Харків : Издательство «Точка», 2017. – С. 183–185.
2. Уманець О. В. Аксіологічні колізії в інтерпретації фаустіани в повісті «131» Н. Королевої / О. В. Уманець // Вісник ХДАДМ, 2018, № 1. – С. 88–95.
3. Уманець О. В. Балада «Твардовський» П. Гулака-Артемовського в аспекті модифікування фаустіанської тематики / О. В. Уманець // Вісник ХДАДМ, 2017, № 4. – С. 136–141.
4. Уманець О. В. «Фауст і смерть» О. Левади / О. В. Уманець // Традиції та новачі у вищій архітектурно-художній освіті, 2009, № 5. – С. 59–63.
5. Уманець О. В. Фаустіанська тематика у творчості І. Муратова / О. В. Уманець // Традиції та новачі у вищій архітектурно-художній освіті, 2018, № 4. – С. 139–143.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО
КАФЕДРА КУЛЬТУРОЛОГІЇ

ДУХОВНА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ ПЕРЕД ВИКЛИКАМИ ЧАСУ

Тези доповідей учасників
II Всеукраїнської науково-практичної конференції

(м. Харків, 16 квітня 2019 р.)

Харків
«Право»
2019

УДК 008(477)
Д85

Редакційна колегія:
А. П. Гетьман (голова), *В. О. Лозовой*,
О. А. Стасевська, *О. В. Уманець*

Відповідальність за достовірність наданих матеріалів несуть автори

Д85 **Духовна** культура України перед викликами часу : тези доп. учасників II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 16 квіт. 2019 р.) / [редкол.: А. П. Гетьман (голова), В. О. Лозовой, О. А. Стасевська, О. В. Уманець]. – Харків : Право, 2019. – 282 с.

ISBN 978-966-937-660-2

Збірка містить тези доповідей учасників II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Духовна культура України перед викликами часу», в яких висвітлені актуальні питання духовного життя сучасної України, національної ідентифікації та збереження культурної пам'яті.

УДК 008(477)

ISBN 978-966-937-660-2

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2019
© Оформлення. Видавництво «Право», 2019